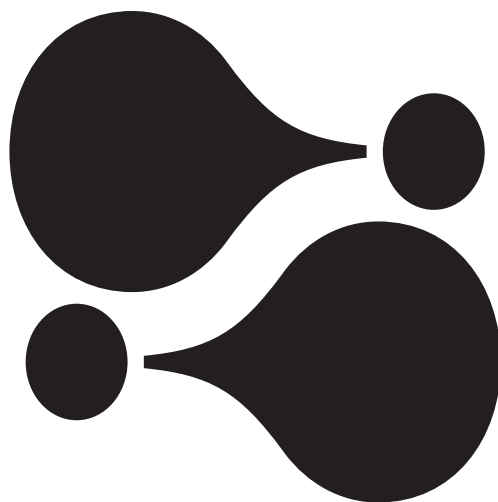

Arqueologia de la selva

Un matí amb
Eduardo Neves

Propostes per treballar a l'aula

Índex

Sobre Eduardo Neves	3
Activitat 1	
L'Amazònia no ha estat mai una "selva verge"	4
Activitat 2	
El patrimoni amazònic, ocult en el paisatge	7
Activitat 3	
Repensar les ciutats des de l'urbanisme tropical	10
Bibliografia	12

Sobre Eduardo Neves

Eduardo Neves és professor d'arqueologia i director del Museu d'Arqueologia i Etnografia de la Universitat de São Paulo. És doctor en Història per la Universitat d'Indiana, als Estats Units, i compta amb més de trenta anys d'experiència en recerca a l'Amazònia.

També imparteix classes en altres institucions d'educació superior a l'Argentina i a l'Equador, i ha fet estades de recerca i docència en centres com la Universitat de Harvard, el Museu Nacional d'Història Natural de París o la Pontifícia Universitat Catòlica del Perú. Té més de 130 publicacions entre revistes acadèmiques i llibres. L'any 2019 va rebre el Premi a la Recerca del Fòrum d'Arqueologia de Shanghai.

Neves ha liderat molts projectes vinculats a l'Amazònia i les seves investigacions han contribuït a divulgar el llegat dels seus pobles. Una de les seves principals aportacions desmunta el mite de l'Amazònia com un territori verge i apunta que la selva és fruit d'una relació mil·lenària amb els pobles amazònics, que l'han convertit en el centre de producció d'aigua i biodiversitat que coneixem avui.

Eduardo Neves

Activitat 1

L'Amazònia no ha estat mai una "selva verge"

1
Fragments traduïts
de l'anglès.
Podeu trobar en
línia l'entrevista
completa: ['Many
features of the
Amazon are man-
made': Q&A with
archaeologist
Eduardo Neves.](#)

L'arqueòleg Eduardo Neves estudia la presència humana a l'Amazònia i desmunta la imatge que en tenim com a "selva verge", com si es tractés d'un bosc tropical majoritàriament deshabitat i governat sense pietat per la natura. De fet, avui sabem que moltes característiques de l'Amazònia són obra humana, i que la distinció entre natura i cultura resulta difícil d'aplicar. Llegeix aquests fragments de l'entrevista de Peter Speetjens a Neves per a la revista *Mongabay* (2023)¹. Després, contesta les preguntes que trobaràs a continuació.

—

La presència humana més antiga que hem trobat data de fa 8.500 anys. Però en altres llocs de l'Amazònia les primeres evidències d'ocupació humana són encara més antigues. Per exemple, les pintures rupestres més antigues conegudes a Amèrica es van trobar a l'Amazònia colombiana i tenen més de 12.000 anys. Al Brasil, tenim les pintures rupestres de Monte Alegre, que daten de fa gairebé 12.000 anys. Les persones han viscut a l'Amazònia tan aviat com en qualsevol altre lloc del continent americà. Tanmateix, fins a la dècada de 1990, predominava la idea que la gent no podia viure al bosc tropical, perquè no permet l'agricultura.

[...]

Aquest plantejament ja no és vàlid. Una estimació conservadora estableix que, abans de la conquesta europea, a la gran regió amazònica hi vivien entre 6 milions i 9 milions de persones. Avui dia, majoritàriament, es considera que n'hi havia fins a 10 milions. Aquesta dada té molta relació amb l'agricultura. Ara sabem que l'Amazònia va ser un dels principals bressols del cultiu de plantes al món. Ja no en tenim cap dubte, sobre això. Moltes plantes importants es van cultivar per primera vegada a l'Amazònia, com ara la mandioca, el cacau, la papaia, els cacauets i el tabac. La llista és llarga. I ara tenim proves arqueològiques per demostrar-ho.

L'Amazònia va ser un centre de diversitat agrobiològica. Però això no és tot. Què pretén la domesticació? Doncs agafar una planta silvestre i seleccionar-ne i manipular-ne les característiques, de manera que es crea una nova espècie que depèn de la intervenció humana per a reproduir-se. En altres paraules, la modificació genètica és essencial per a la domesticació i l'agricultura.

Tanmateix, a l'Amazònia també veiem moltes espècies que no es van domesticar mai, com l'açaí, el castanyer del Brasil o l'hevea [arbre del cautxú]. No van ser domesticades, però han estat explotades com a part de la selva durant milers d'anys. El canvi conceptual que l'arqueologia ha ajudat a aclarir és que els pobles indígenes que vivien a l'Amazònia practicaven l'agricultura, però ho feien d'una manera diferent. El que ens ensenya una exploració arqueològica de l'Amazònia és que l'home i la natura estaven completament entrelaçats i eren impossibles de separar. Això ens porta al que potser és el canvi de paradigma més important de tots: la selva amazònica no és només un patrimoni natural, sinó un patrimoni biocultural.

[...]

La lògica que ha regit l'Amazònia durant milers d'anys és diametralment oposada a la dominant avui dia. La visió indígena del món no diferencia entre el domini de la cultura i el domini de la natura. La diversitat de l'Amazònia, la presència de molts grans arbres de fruita seca i palmeres fruïteres, és el resultat de pràctiques indígenes.

L'home modern es basa en una divisió entre natura i cultura, i és precisament aquesta dualitat la que destrueix l'Amazònia. La idea que l'Amazònia ha de ser conquerida, colonitzada, transformada i domesticada, simplement no funciona. Mireu què està passant avui: talem el bosc, hi portem soja, blat de moro, vaques i pastures. Els últims cinquanta anys, hem destruït al voltant del 20 % de la selva tropical i, a tot estirar, només el 50 % d'aquest territori continua sent en certa manera productiu. Mireu què ha passat al territori indígena ianomami. Milers de miners d'or il·legals hi van estar

actius, destruint el paisatge i enverinant els rius amb mercuri. I qui en treu profit? Un grup molt reduït de persones. És un crim.

—

Preguntes:

1. Segons explica Eduardo Neves, quines plantes amb les quals estem familiaritzats es van cultivar per primera vegada a l'Amazònia? Hi has pensat mai, quan consumes algun d'aquests productes?
2. Eduardo Neves afirma que “la selva amazònica no és només un patrimoni natural, sinó un patrimoni biocultural”. Partint del que has llegit al text, com explicaries aquest concepte?
3. A quins interessos econòmics i polítics serveix la idea de la “selva verge”?
4. Segons Neves, quina diferència hi ha entre la manera tradicional d'interactuar amb el bosc tropical i les pràctiques occidentals de monocultiu de la soja i les pastures? Quines conseqüències tenen per a l'ecosistema aquestes pràctiques occidentals?

Activitat 2

El patrimoni amazònic, ocult en el paisatge

Eduardo Neves coordina el projecte “Amazônia Revelada: Mapeando Legados Culturais”. L’objectiu d’aquest projecte és identificar, a través de la tecnologia LiDAR (de l’anglès Light Detection and Ranging), possibles jaciments arqueològics que són sota el bosc.

A. El projecte “Amazônia Revelada”

Llegeix la descripció del projecte “Amazônia Revelada”² i contesta les preguntes que trobaràs a continuació.

2

Fragment traduït de la pàgina oficial del projecte “[Amazônia Revelada](#)”.

El projecte Amazônia Revelada: Mapeando Legados Culturais vol combinar la investigació arqueològica d’última generació amb el coneixement tradicional de la gent del bosc. Es tracta d’un projecte de recerca arqueològica que pretén afegir una nova capa de protecció a l’Amazònia i ajudar a contenir la destrucció del bosc.

L’objectiu és identificar jaciments arqueològics en diferents punts de l’Amazònia mitjançant dues estratègies complementàries. La primera consisteix en sobrevols amb tecnologia LiDAR per localitzar possibles jaciments arqueològics ocults sota la vegetació. A l’Amazònia, s’hi van produir transformacions significatives del paisatge i processos d’urbanització amb moviment de grans quantitats de terra, com demostren els geòglifs trobats a Acre. Així, volem utilitzar LiDAR en zones que, a diferència de l’est d’Acre, encara no han estat desforestades. La segona estratègia es basa en enquestes dutes a terme per investigadors locals, pertanyents als pobles indígenes i tradicionals que habiten aquests territoris, sobre elements materials o inscrits en el paisatge que facin referència al patrimoni biocultural existent en aquestes àrees. Aquests investigadors registraran llocs o jaciments arqueològics significatius per a les comunitats. Així, el projecte pretén donar a conèixer

la diversitat temporal i material que conforma el vast registre arqueològic amazònic, generat al llarg de com a mínim 12.000 anys i que continua enriquint-se gràcies als pobles del bosc, tant indígenes com tradicionals. D'aquesta manera, es volen destacar les connexions entre aquestes comunitats, els seus territoris i el patrimoni cultural que hi està contingut.

—

1. Fes una breu recerca sobre el concepte de jaciment arqueològic. Després, defineix-lo amb les teves pròpies paraules.
2. A partir d'aquest fragment, com creus que el patrimoni cultural descobert en aquests jaciments pot ajudar les comunitats locals a defensar el bosc amazònic?

—

B. Anàlisi visual dels geòglifs

Observa les imatges i busca informació sobre els geòglifs d'Acre. A continuació, treballa amb els companys i companyes per respondre les preguntes que hi ha a continuació.

—

1. Què és un geòglif?
2. Quan es van descobrir els geòglifs d'Acre?
3. Quines interpretacions es fan d'aquests geòglifs?
4. Quina importància té poder veure aquestes formes des de l'aire i què aporta la tecnologia LiDAR?
5. Relaciona aquestes troballes amb el que explica Eduardo Neves sobre la selva com a patrimoni biocultural (com hem vist a la primera activitat).

Activitat 3

Repensar les ciutats des de l'urbanisme tropical

Llegeix aquests fragments del text d'Eduardo Neves i Rodrigo Castriota “Disseny urbà tropical” i contesta les preguntes que trobaràs a continuació.

—

Els pobles indígenes de l'Amèrica del Sud tropical van veure qüestionada la seva “civilitat” per no haver construït ciutats, malgrat la magnitud de les transformacions socioespacials que van dur a terme al territori amazònic. El model de ciutat que teníem al cap era el del colonitzador que, en no trobar la seva *urbs* i la seva *polis*, va concloure, de manera grollera, que aquí no existia cap forma de *civitas*. [...]

Una de les característiques més destacades de l'antic urbanisme amazònic és la producció [d'espais] hiperabundants, a més de cases, pobles i ciutats. Es tracta, en la felicitat apropiació del terme que fa Michael Heckenberger, de “ciutats jardí”, llocs on la distinció entre natura i cultura es va difuminar i que constitueixen un veritable patrimoni biocultural.

Tanmateix, el repertori conceptual arqueològic té grans dificultats per abordar aquest tipus d'estructures, començant per la manera de denominar-les: megajaciments, superpobles, ciutats? La primera aproximació original a aquesta qüestió la va fer Michael Heckenberger el 2008, quan va proposar que l'escala de les transformacions del paisatge i les xarxes de grans jaciments arqueològics connectats per carreteres (jaciments ocupats fa uns mil anys a l'alt Xingu) s'entengués com a urbana. Heckenberger assenyalava, doncs, l'íntima relació entre les formes indígenes d'ocupació humana a l'Amazònia i els paisatges de la regió. De fet, és tan íntima que cada cop resulta més difícil separar-hi el patrimoni natural del patrimoni cultural. Si els pobles dels Andes tenen les piràmides, els de l'Amazònia tenen els boscos.

—

Preguntes:

1. Busca la definició de les paraules *urbs*, *polis* i *civitas*, i pensa en com, a Occident, les associaven amb la idea de civilització.
2. Per què el plantejament que els pobles indígenes han produït ciutats desmunta la visió occidental sobre la selva i els seus pobles?
3. Neves suggereix que la ciutat, des d'una visió occidental, sol estar separada de la natura per murs ben definits. Què passaria si imaginéssim una ciutat on els límits entre la ciutat i el bosc fossin més difusos i connectats? O ciutats on el bosc fos el centre? Com t'imagines aquests llocs i com creus que els entendríem?
4. Els pobles dels Andes tenen les piràmides i els de l'Amazònia tenen els boscos. Com interpretes aquesta afirmació?
5. En la teva opinió, què podem aprendre de l'urbanisme tropical? Quina utilitat tindria pensar en ciutats jardí a l'hora de repensar l'urbanisme a les nostres ciutats actuals?
6. Pensa com la idea de les ciutats jardí podria ajudar-nos a repensar el nostre espai urbà (Barcelona mateix) i la nostra relació amb la natura.

Bibliografia

Fonts principals del dossier:

- Di Bella, Gabi i Vilela, Miguel (15/05/2023). “Eduardo Góes Neves e a busca por ruínas escondidas na Amazônia revelada”. *National Geographic*. Disponible [en línia](#).
- Neves, Eduardo Góes i Castriota, Rodrigo (09/2023). “Urbanismos tropicais”. *Piseagrama*, Belo Horizonte, edició especial “Vegetalidades”, p. 64-73. Disponible [en línia](#).
- [Pàgina oficial](#) “Amazônia Revelada”.
- Pappas, Stephanie (06/02/2017). “Mysterious Amazonian Geoglyphs Were Built in Already-Altered Forests”. *Livescience*. Disponible [en línia](#).
- Speetjens, Peter (4/10/2024). “New conservation model calls for protecting Amazon for its archaeological riches”. *Mongabay*. Disponible [en línia](#).
- Speetjens, Peter (03/05/2023). “‘Many features of the Amazon are man-made’: Q&A with archaeologist Eduardo Neves”. *Mongabay*. Disponible [en línia](#).

